

JULIUS ZEYER

RADÚZ A MAHULENA

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

Runa: Stůj, Mahuleno, slovo ještě slyš! Jsem tvojí matkou, tyto ruce tebe chovaly a z těchto prsou sála jsi svůj život! Stůj, stůj, tak velím ti!

Mahulena: Nech mě, Radúze, mně nohy kamení –

Radúz: *(vezme ji kolem pasu)* Pojd'... nepůjdeš-li, pak násilím tě odvedu –

Runa: Slyš, Mahuleno, slovo jediné – pak jdi!

Mahulena: To slovo, matko?

Runa: Kletbu vrhám na tebe, kletbu těžkou, kletbu strašlivou!

Mahulena: Matko! Matko!

Runa: Kletbu na tě vrhám nejmocnější, ta půjde za tebou a štvát tě bude, štvát do smrti, jak plachou laňku smečka vzteklych psů! Nebem proklínám tě, proklínám tě zemí! Ó země, ty jsi matkou též, ty vyslyšíš mě, ty slyšet musíš mě, buď zkáza tobě, zůstaneš-li hluchou! Má kletba silná jest jak vichr, oheň, moře! Jak slovo čarodějně, děsuplodné, jež trhá hvězdy z nebe! Mou kletbu nepřemůže ani osud!

Mahulena: Ó, zadrž, zadrž!...

Radúz: Pojd', Mahuleno... *(Táhne ji za sebou.)*

Mahulena: Klesám, nemohu...

Runa: Ať srdce tvoje všechna muka pozná a všechnu úzkost duše tvoje, Mahuleno! Ty žiješ v něm, on v tobě? Nuž, lásku vaši tedy proklínám! Ať zapomene Radúz tebe, ať ani nezná tě, buď cizí mu, jak cizí jsi teď mně! Ať touhou zmiráš, žalem hyneš, ať strádáš tak, že srdce tvoje, těžké jako kámen, tu jedinou jen touhu bude znát, by ponořilo se do tůně nepaměti! [...]

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je z konce druhého jednání.

Jednání I.

Prolog: Personifikovaná Pohádka slibuje čtenářům, že jim poví příběh o zneprátelených rodech.

Sluha Radovid našel svého pána Radúze po dvou dnech pátrání. Radúz spal na louce v zemi krále Stojmíra. Vyprávěl Radovidovi, co se mu stalo – zabil bílého jelena a pak viděl tři dívky, z nichž jedna plakala. Radúz se dal na útěk. Radovid mu nyní radil, aby co nejrychleji opustili louku a vrátili se do své země, do Magury. Vtom se u nich objevil Vratko, místní dřevorubec. Vyprávěl Radúzovi, že v nedalekém zámku žije král, královna a jejich tři dcery, z nichž jedna je nesmírně krásná. Na cestě domů potká Vratko krále a královnu, kteří pátrají po vrahovi bílého jelena. Vratko jim ukazuje zlaté mince, které dostal od Radúze, a ukazuje směr, kterým Radúz a Radovid odešli.

Sestry Prija, Živa a Mahulena čekají v lese na své rodiče a hrají zatím hry s chlapci. Mahulena je smutná, že se jí zaběhl její jelen. Jejich rodiče, král Stojmír a královna Runa, přicházejí se zajatci, s Radúzem a Radovidem. Runa je krutá, požaduje, aby byl Radúz uvězněn. Jediné Mahuleně je Radúze líto, dá mu napít ze studánky.

Jednání II.

Mahulena se neúčastní radování svých sester ze ženicha, který přijel, stále myslí na Radúze, který zmizel z věže, kde byl uvězněn. Vratko Mahuleně sdělí, že je Radúz připoután ke skále někde vysoko v horách, Vratkův otec viděl, kterým směrem Radúze odváděli. Vratko také Mahuleně vypráví, že

když z rokle zachraňoval kůzle svého synka, hodila právě Runa dolů klíč od Radúzových pout. Vratko předává tento klíč Mahuleně.

Královna Runa vysvětluje svému muži, že zamilovaná žena je všehoschopná a že by tedy bylo nejlepší Radúze zabít. Stojmír se tomu brání, bojí se války se sousedním královstvím. Nakonec podlehne a slíbí Runě, že pokud Mahulena Radúze opravdu miluje, může Runa Radúze otrávit. Runa před Stojmírem oznámí Mahuleně, že Radúz zemřel. Mahulena hrůzou omdlí, což je pro Stojmíra jasný důkaz její lásky. Runa poté Mahuleně sdělí, že je Radúz připoután na Orlí skále a že mu má donést speciální nápoj, který ho posílí. Mahulena však své matce nevěří, cítí zradu. Jde na skálu za Radúzem, osvobodí ho a vyznají si lásku. Vtom se zde zjevuje Runa a zuří – pochopila, že Mahulena nedala Radúzovi vypít jed. Runa vytáhne nůž a chce zabít Mahulenu, ale Radúz jí v tom zabrání tak, že ji za vlasy přiváže ke stromu. Runa za prchajícím párem křičí kletbu – pokud by Radúz políbil jinou ženu, zapomene na Mahulenu.

Jednání III.

Radúz a Mahulena dorazili po třech dnech do Magury. Mahulena nechce jít dál na hrad, bojí se přijetí Radúzových rodičů. Když rozmlouvají, přechází blízko od nich Radovid s doprovodem a hlásí, že král Magury, Radúzův otec, zemřel. Mahulena zůstává sedět pod dubem, Radúz spěchá za svou matkou, aby ji utěšil.

Královna Nyola promlouvá ke svému lidu. Vtom přichází Radúz, objímá svou matku, ale nechce jí dovolit, aby ho políbila. Radúz se loučí s otcem, který leží na márách, Nyola se na Radúze vrhne a zlíbá ho. Radúz cítí sevření na hrudi, ale netuší, co se to děje.

Krátce nato příběhne Mahulena, ale Radúz ji nepoznává a má ji za bláznivou. Nyola i Radúz si vyslechnou Mahulenin nářek a prosby, aby se Radúz rozpomněl, ale je to marné. Když smuteční průvod odejde, Mahulena se vrhne na zem a promění se ve vzrostlý topol.

Jednání IV.

Královna Nyola promlouvá s Radovidem o tom, že uplynul již rok od královy smrti, ale Radúz je stále jako ve snách a chodí často k topolu. Radovid vysloví domněnku, že je v topolu zakletá Mahulenina duše, a královna chce strom hned pokácet. Radúz je opřený čelem o strom a sní. Ve snu se mu zjevuje Mahulena a promlouvá k němu, ale on si stále nedovede vybavit, co všechno se přihodilo. Ze snů ho vytrhne Nyola, která chce strom pokácet za každou cenu. Jakmile do něj zasekne sekýru, strom začne krváčet a vystoupí z něj Mahulena. Radúzovi se v tu chvíli vše vybaví a chce matce vyprávět o jejich lásce. Nyola slíbí, že poraněnou Mahulenu vyléčí.

- **téma a motiv**

téma: kletba

motivy: matka, slovo, laň, pes, srdce

- **časoprostor**

prostor: království Magura a království krále Stojmíra = království tatranské

čas: není určen (jde o pohádku)

- **kompoziční výstavba**

Hra se skládá z prologu a čtyř jednání.

Děj se odvíjí chronologicky.

- **literární forma, druh a žánr**

drama, drama, pohádka

- **vypravěč**

Není, v dramatu se nevyskytuje.

- **postava**

Radúz – syn krále tatranského a královny Nyoly, mladý, lovec

Mahulena – dcera krále Stojmíra a královny Runy, jedna ze tří sester, má dobré srdce, milující, oddaná

Runa – Mahulenina matka, krutá, nelítostná

Nyola – Radúzova matka, strachující se o syna, oplakává svého muže, přijímá Mahulenu do rodiny

Prija, Živa – Mahuleniny sestry, bezstarostné, přelétavé

- **vyprávěcí způsoby**

přímá řeč: Runa, Mahulena, Radúz

- **typy promluv**

dialog Runy a Mahuleny

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

epizeuxis	<i>Stůj, stůj</i>
scénická poznámka	<i>(vezme ji kolem pasu); (Táhne ji za sebou.)</i>
nedořečenost	<i>Pojď...; Pojď, Mahuleno...; Klesám, nemohu...</i>
archaismus	<i>odvleku</i>
gradace	<i>kletbu těžkou, kletbu strašlivou</i>
apostrofa	<i>Ó země, ty jsi matkou též, ty vyslyšíš mě, ty slyšet musíš mě</i>
neologismus	<i>děsuplodné</i>

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

personifikace	<i>tyto ruce tebe chovaly; Kletbu na tě vrhám nejmocnější, ta půjde za tebou a štvát tě bude</i>
epizeuxis	<i>Stůj, stůj; Kletbu vrhám na tebe, kletbu těžkou, kletbu strašlivou!</i>
metafora	<i>nohy kamení</i>
přirovnání	<i>štvát tě bude, jak plachou laňku smečka vzteklých psů; Má kletba silná jest jak vichr, oheň, moře; srdce tvoje, těžké jako kámen</i>

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

- 2. polovina 19. století

Julius Zeyer (1841–1901)

- „exotický pták české literatury“
- * Praha, německo-francouzský původ
- silně emotivní osobnost, sklony ke snění
- nedokončil studia na technice – hodně cestoval (Švédsko, Německo, Itálie, Řecko, Turecko...), studoval jazyky
- od r. 1877 žil v jihočeských Vodňanech – zde především tvořil
- zemřel v Praze

- řazen k lumírovcům, ale bojů se nikdy neúčastnil
- čerpal z mýtů a legend – zájem o historii, = novoromantismus
- v dílech nový snový svět s nádechem mystiky
- všechna poezie je epická
- zpočátku fantastické prózy z prostředí pražských i cizích bohatých rodin: *Ondřej Černyšev*
- novoromantismus: *Román o věrném přátelství Amise a Amila*
- povídky: *Tři legendy o krucifixu*
- drama: zpracovával pohádkové a mýtické náměty – *Radúz a Mahulena*

- **literární / obecně kulturní kontext**

Ruchovci a lumírovci

- generace 70. a 80. let 19. století – přiblížení evropským literaturám
- doba kulturního a literárního rozmachu – po činnosti Májovců

kulturní souvislosti:

1881 (1883) otevřeno Národní divadlo

Karlova univerzita rozdělena na českou a německou část

1890 založena Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění

nová nakladatelství – Jan Otto, J. R. Vilímek, Topičovo nakladatelství

nové umělecké organizace – Umělecká beseda, Spolek českých spisovatelů beletristů Máj

mnoho almanachů: Ruch, Anemonky, Zora, Máj, Almanach české omladiny

vycházejí časopisy Lumír, Květy, Osvěta

1877 Časopis národního muzea – stať Elišky Krásnohorské *Obraz novějšího básnictví českého*

- jak by měl vypadat národní básník, ideál
- opakem pro ni byl Vrchlický – není dost osobitý, je závislý na cizích literaturách
- spor, který se vlekl několik let
- vytvořilo se křídlo kosmopolitní (lumírovci) a národní (ruchovci)

Lumírovci

Jaroslav Vrchlický, Josef Václav Sládek, Julius Zeyer

- snaha zapojit českou literaturu do kontextu světové literatury
- překlady – podněty z ciziny, především západní Evropy

Ruchovci

Svatopluk Čech, Eliška Krásnohorská

- dodržovali národně obrozenecký program – psali vlasteneckou a politickou poezii
- požadavek stavět na národních tradicích

- častý vzor – národní minulost

Jaroslav Vrchlický (1853–1912)

- vlastním jménem Emil Frída, nejvýraznější představitel školy kosmopolitní
- * Louny, z kupecké rodiny, studoval historii, filozofii a románské jazyky
- vychovatelem v hraběcí rodině v Itálii, tajemníkem ČVUT, profesorem srovnávacích dějin literatury na UK
- ve stáří se objevily příznaky mozkové mrtvice – nemohl číst ani psát, těžce mluvil
- literární gigant – rozsáhlé dílo, myšlenkově je až za Nerudou
- autor nejrozsáhlejšího díla v české literatuře – 144 vlastních knih, 98 překladů z 18 jazyků
- uvedl do literatury různé básnické formy, hlavně z románských literatur
- rozmanitá tematika – příroda, ženská krása, věda, historie → povrchnost
- ve své době oslavován, milován, přeceňován, ale i nenáviděn
- Zlomky epepeje* – básnický cyklus, vzor Hugo – *Legenda věků*
- milostná lyrika – rodinné štěstí (jen zpočátku), všechny podoby lásky
- sbírka *Okna v bouři* – zřejmě nejznámější báseň *Za trochu lásky*
- drama – témata především z historie
- nejlepší je veselohra *Noc na Karlštejně* – populární dodnes
- překlady – přeložil většinu stěžejních děl současné světové literatury
- Goethe – *Faust*, Andersen – *Pohádky*, Dante – *Božská komedie*, Shakespeare, Byron, Dumas, Poe, Whitman...

Josef Václav Sládek (1845–1912)

- vyrostl v okruhu almanachu Ruch, ale názorově patří k lumírovcům
- * Zbiroh, studia přírodních věd a matematiky nedokončil, odjel do Ameriky vyučovat češtinu
- poté redaktorem *Národních listů* a Lumíra
- první manželka zemřela rok po svatbě, dlouho žil sám, po druhém sňatku onemocněl nervovou chorobou
- inspirační zdroj – venkovský lid (česká krajina, charaktery lidí, vztah k půdě, často stylizace do osoby rolníka)
- intimní lyrika – zpěvné, melodické verše (např. *Selské písně a české znělky*)
- velký význam – zakladatel poezie pro děti
- vynikající překladatel – poprvé kompletní překlad Shakespearova díla
- pro děti: stále aktuální, bez didaktičnosti, snadno zapamatovatelné, humorné, o obyčejných věcech
- Zlatý máj*, *Skřivánčí písně*, *Zvony a zvonky*

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Radúz a Mahulena – jména hlavních postav

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Hra je psána archaickým vzletným stylem, obsahově je však stále aktuální (úklady lásky, mateřská vs. milenecká láska)

- **pravděpodobný adresát:**

Spíše sečtější čtenáři, kteří zvládnou těžší jazyk.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Hra je z roku 1898, vznikla tedy krátce před autorovou smrtí (†1901)

- **tematicky podobné dílo:**

William Shakespeare – *Romeo a Julie*: příběh milenců, kterým není přáno

Romain Rolland – *Petr a Lucie*: příběh milenců, kterým není přáno

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramaturgií:**

Film *Radúz a Mahulena* natočil roku 1970 Petr Weigl. Mahulenu hraje Magda Vašáryová, Radúze Jan Tříška. Film je výborně hodnocen, odpovídá předloze, je doplněn hudbou Josefa Suka a výborně vystihuje pohádkovou atmosféru příběhu.